

Német nyelv

Tanítás a III. fiúosztályban.

A tanítás ideje: Április hó 21.

A tanítás helye: A gyakorló polgári fiúiskola III. oszt.

Didaktikai egység: Was die Weizenkörner erlebt haben.

Tanítási egység: Die Weizenkörner werden gesät.

Nyelvtan: Az egyenes és fordított szórend.

Tankönyv: Lux—Altai: »Haus und Schule III.«

Szemléltető eszköz: Kartonlapra erősített gabonaneműek. Táblára írt szók és példamondatok.

Vázlat. I. Előkészítés: A tanulók jelentése, a házi feladatok áttekintése, az előfordult hibák megállapítása és javítása. A múlt órai lecke kikérdezése. Hangulatkeltés és áthajlás. Az előző években tanult idevágó ismeretek felújítása, célkitűzés.

II. tárgyalás: Mintaolvasás, élményesítés, a mondatok részletes tárgyalatása, új szók felírataa, azok esetleges javítása.

III. Begyakorlás: Az új szavak alkalmaztatása önállóan alkotott mondatokban. Az olvasmány tartalmának feldolgozása kérdés-felelet alakjában.

IV. Nyelvtan: Példamondatok felírataa, az egyenes és fordított szórend megállapítása, a szórendi szabály levonása. Házi feladat a szórend begyakorlására.

Módszeres megjegyzések a tanításhoz:

A cselekedtető oktatás szelleme szerint a III. osztályban mind szabadabbá és önállóbbá válik a tanuló munkája. A tanár irányítása mellett a részletmunkákat a tanulók maguk végzik el. Megnövekedett szókincsük és fejlettebb formális ismereteik mértéke szerint igyekeznek egymás munkáját ellenőrizni; keresik, felfedik a hibákat s kijavítják azokat. Ha valamit nem tudnak, elsősorban az osztályhoz intézik a kérdést s a tanár csupán akkor szól közbe, ha a tanulók tudománya megállott, vagy ha irányt kell adnia a munkának. A tanulók öntevékenységet; egyéniségüknek megnyilatkozásait mindenképpen elő kell mozdítani, mert a tanulók aktív közreműködése néha meglepő fordulatot adhat a tanításnak. Ilyen fordulatot kapott a jelen tanítás is, amikor egy tanuló közbelépése folytán az áthajlás egészen eltért a tervezett iránytól, s olyan természetes megoldást nyert, hogy ilyet semmiféle didaktikai ügyeskedés nem tudott volna létrehozni. Az előző tananyagból az újba való átmenet meglehetősen nehéz feladat volt, mert semmiféle kapcsolási lehetőséget nem nyújtott. A régi anyag ugyanis találós kérdésekről szólt, míg az új anyag a búza elvetését tárgyalta. Ez egymástól elég távol eső két tárgykör. Ilyenkor jó szolgálatot tesz valamely alkalmas szemléltető eszköz bemutatása, mely a gon-

Nyomdatechnikai okokból az erős sz-el kettős ss-nek irtuk.

dolátokat a kívánt irányba tereli. Ez volt az én szándékom is, amikor az utolsó pillanatban elhangzik a fentemlített közbeszólás, mely oly meglepő módon hajtotta malmomra a vizet, hogy minden kitervelt mesterkedés fölöslegessé vált. — A cselekedtetésen kívül a koncentrációnak is lényeges szerep jutott ebben a tanításban, amennyiben fel kellett elevenítenünk olyan idevágó ismereteket, amelyeket az I. és II. osztályban tanultunk. Ez az alkalmasszerű ismétlés kettős célt szolgált: előkészítette a tárgyzelandó olvasmányt és aktívvá tett oly szókészletet, mely már a passzivitás határát érintette.

A nyelvtani részhez azt a megjegyzést fűzöm, hogy a szórendről már annyi előismeretük volt a gyermekeknek, hogy a mai órán a szórendi szabály szinte érett gyümölcsként hullott az ölünkbe. Most pedig lássuk a lefolyt tanítást, amelyet a hospitáló II. éves tanárjelöltek jegyeztek le úgy, ahogyan az lefolyt.

A szövegben használt rövidítések: P = tanár, Sch = tanuló, Kl = osztály.

Részletes kidolgozás.

I. *Előkészítés.* Klassenaufseher (az osztályhoz): Achtung! (a tanár elé lépve) Herr Professor ich melde es fehlt niemand, in der dritten Klasse sind 23 Schüler.

P: Gut! Was haben die Gruppenführer zu melden?

Gruppenführer (sorba jelentik): Die erste, zweite, dritte u.s.w. Gruppe ist fertig.

P: Schön! Was war zu schreiben? Kl: Ein Erlebnis.

P: Alle Hefte auf die Bank, zum Durchschauen fertig!

Futólag átnézem a füzeteket s ahol szemembe ötlék valami hibát, azt piros ceruzával aláhúzom azzal a megjegyzéssel: »Denke nach, was da der Fehler ist.« Ez az áttekintés legfeljebb 3–4 percig tart s közben meggyőződésem a füzetek tisztaságáról is. A kör végeztével kérdem: »Wer hat Fehler gemacht?« A gyermekek úgy vannak szoktatva, hogy habozás nélkül felállnak, s elmondják az elkövetett s megjelölt hibákat. Rendesen eltalálják, hogy mi volt a hiba. Ha pedig nem tudják, kérdést intéznek az osztályhoz, s akkor együttes munkával megállapítják, hogy mi volt a hiba. Most tehát folyik a hibák bevallása:

Sch 1: »Mann« habe ich klein geschrieben; man muss es mit grossem M schreiben. Das ist ein Hauptwort.

Sch 2: »Dreissig« habe ich mit »z« geschrieben.

P: Geh zur Tafel und schreibe es richtig auf.

Míg a tanuló ír, azalatt mi tovább beszélgetünk.

Sch 3: Der Vater gehen. Rossz a rag. Ugy kellett volna írni, hogy — der Vater geht, mert a 3. személy ragja a *t*.

Sch 4: »Stehen« habe ich mit sch geschrieben.

- P: Geh zur Tafel und schreibe es gut auf.
- Sch 5: Ich *war* gehe in die Stadt. Nem tudom, hogy mi a hiba.
- P: Schprich deutsch!
- Sch 5: Ich weiss nicht den Fehler.
- P: Das sagt man so: Ich weiss den Fehler nicht.
- Sch 5: (ismétli.)
- P: Nun Kinder was ist hier der Fehler?
(Senkisem jelentkezik.)
- P: Vajjon miért használta a »war« szót?
- Kl: Mult időt akart írni.
- Sch 6: Akkor így kellett volna írnia: »Ich *habe* in die Stadt *gehen*.«
- P: A segédigés multtal melyik igealakot használjuk?
- Kl: A III. alakot »gegangen«.
- Sch: Ich *habe* in die Stadt gegangen.
- P: Mi a *gehen* segédigéje?
- Kl: Az »ist«.
- Sch 5: Tudom már a hibámat! Így kellett volna írnom: Ich bin in die Stadt gegangen.
- P: Jetzt schauen wir, was die Kinder auf die Tafel geschrieben haben.
- Sch 2: Dreizig schreibt man dreissig.
- Sch 4: sctehen schreibt man stehen.
- P: Gut! Wischet die Tafel ab und gehet auf den Platz. Jetzt wollen wir eine Aufgabe hören. K. komm heraus und lese deine Aufgabe vor. Alle geben acht.
- K. (kijön a füzetével az osztály elé és olvas): Ich war im Sommer in *dem* Lillafüred.
- Sch: Nem kell a »dem«, mert a tulajdonnévnek nincs névelője.
- K: (folytatja): Dort sah ich viele Berge.
- Kl: Gut!
- K: Ich kroch auf den Berggipfel, welcher *war* 865 Meter hoch.
- Kl: Gut!
- P: Nein Kinder, da ist ein Fehler. A második mondat mellékmondat, s itt a szórend az, hogy az ige a végére kerül. Melyik itt az ige?
- Kl: War.
- P: Also lese noch einmal K!
- K: (olvas) ... welcher 865 M hoch *war*. (Folytatva a felolvasást) Unter mir fliegt die Wolke.
- P: Nur eine Wolke?
- K: ...fliegen die Wolken.
- P: Nun genug, geh auf den Platz, leget die Hefte weg. Jetzt werdet ihr die Rätsel aufsagen.

Néhány tanuló elmondja a versbeszedett találós kérdéseket, miközben az osztály arra figyel, nem csúszik-e a felmondásba hiba.

Ez esetben azonnal javítanak. Ilyenformán teljesen kiküszöbölődik a sügas régi rossz szokása.

Hangulatkeltés.

P: Genug für heute. Wer könnte der Klasse ein eigenes Rätsel in deutscher Sprache aufgeben?

Az osztály erősen gondolkozik, mire K. felemelkedik és kérdez:

K: Was bedeutet »a molnár«?

Kl: Der Müller.

K: Also wann ist der Müller ohne Kopf in der Mühle?

Kl: (nagy derűtséggel)

Sch: (megoldja a találós kérdést) Wenn der Müller den Kopf aus dem Fenster hinausstecken.

Sch 2: Nicht gut! Hinausstecken ist schlecht.

Sch 1: (javít) ...hinaussteckt.

P: Hat er das Rätsel gut gelöst K?

K: Ja, es ist gut.

Megjegyzés: Ez volt az a közbeszólás, amely az áthajlás eredeti elgondolását megváltoztatta s pompás kapcsolatot létesített a következő tárggyal.

Athajlás.

P: K. hat jetzt von dem Müller gesprochen. Was macht der Müller?

Kl: Er trägt Säcke in die Mühle.

P: Was ist in den Säcken? (Weizen, Roggen.) Ich zeige euch etwas; erkennt ihr diese Tafel? (Bemutatom a kemény táblára ragasztott gabonaneműeket, amiket már az I. osztályban láttak.) Was ist das?

Kl: Das sind die Getreide, Weizen, Roggen Gerste und Hafer.

P: Wo haben wir davon gelernt?

Sch 1: In der ersten und zweiten Klasse.

P: Wer arbeitet mit dem Getreide?

Sch: Der Landmann.

P: Vom Landmann haben wir in der ersten und zweiten Klasse genug gelernt. Fraget euch gegenseitig aus, was ihr noch davon wisst.

A következőkben kisebb hibák becsúsztatásával az alábbi osztálypárbeszéd indult meg.

Frage: Was macht der Bauer auf dem Ackerfelde?

Antwort: Er ackert mit dem Pflug.

F: Wann mäht der Bauer? A: Der Bauer mäht im Sommer.

Sch: Wie heisst auf deutsch »krumpli«? Kl: Erdäpfel.

P: Jetzt sprechen wir nur von dem Getreide.

F: Wer bindet die Garben?

A: Die Weiber binden die Garben.

- F: Was machen sie aus den Garben? A: Kreuze.
 F: Was macht die Dreschmaschine?
 A: Sie drischt das Getreide aus.
 F: Wohin schüttet man die Körner? A: In den Sack.
 P: Wer weiss, was bedeutet »vetni«? Kl: Säen.
 P: Was macht der Landmann mit den Körnern?
 A: Er sät sie in das Ackerfeld.
 P: Was folgt nach dem Säen? A: Das Eggen.

Célkitűzés.

- P: Jetzt werden wir davon ein Lesestück lesen. Darin erzählen die Weizenkörner, was sie einmal erlebt haben. — Ich lese euch die Geschichte vor; wenn jemand etwas nicht versteht, der soll sich sofort melden.

II. Tárgyalás: Megjegyzés: Most mintaolvasást tartok besukott könyvek mellett. A tanulók legnagyobbbrészt megértették a szöveget, s csupán a következő szavaknál jelentkeztek: dauerñ, stacheliges, Ungetier, sehnten sich, lachten. Ezeknek értelmét olvasás közben röviden odavetve közöltem. A tanulók nagyjából tisztában voltak az olvasmány tartalmával. A mondatok részletes feldolgozását most már teljesen ők végezték a következő módon:

Sch 1: Elolvassa az első mondatot, s elolvastatja az egész osztállyal is, mondván: Ganze Klasse lesen!

Kl: (karban olvas) In einem Sacke waren einmal viele Weizenkörner.

Sch 1: In diesem Satze sind keine neuen Wörter. (Fordítás felesleges, ehelyett kérdést intéz az osztályhoz): Was war in einem Sacke? N.!

N: In einem Sacke waren viele Weizenkörner.

Ha olyan mondat kerül sorra, amelyben új szó fordul elő, akkor az eljárás így módosul:

Sch: (olvas) der Sämann trug sie auch ins Freie und zerstreute sie auf dem Felde. Ganze Klasse lesen!

Kl: (olvas) Sch: (folytatja) Neue Wörter sind »Freie« és »zerstreute«.

Sch 2: A »streuen« szót már tanultuk, mikor a madaraknak magokat szórtunk a II. osztályban.

P: Sage also das Wort in seinen drei Formen.

Sch 2: streuen, te, h - t

P: A »zerstreuen« szintén szórni, de széjjelszórni; a szó melyik része jelenti a »széjjel« igekötőt? Kl: zer.

P: Erről az igekötőről jegyezzük meg, hogy nem választható el az igétől. Mondjuk el tehát 3 tőalakjában.

Kl: zerstreuen, te, hat zerstreut.

P: Frage damit. Sch 2: Was zerstreute der Sämann?

Sch 3: (felel) Der Sämann zerstreute die Weizenkörner auf dem Ackerfelde.

P: Aber in diesem Satze ist noch ein neues Wort.

Sch 2: »Freie.« Kl: (hallgat, senkiséem ismeri a jelentését.)

P: frei bedeutet »szabad«, also was bedeutet »ins Freie«?

Kl: a szabadba.

P: Milyen kezdőbetűvel van írva? (Naggyal, tehát főnév.)
A szó tehát das Freie — és jelent szabad teret. Geh zur Tafel und schreibe das Wort auf Sch 3.

Mialatt a tanuló ír, a munka folyik tovább.

P: Übersetzen wir diesen Satz ins Ungarische.

Sch: (fordít.)

P: Wer kann eine Frage stellen?

Sch 1: Wohin trug der Landmann die Körner? A: (Ins Freie.)

Tüzetesebb megbeszélést kívánt a következő mondat is.

Sch 3: (olvas) Da waren sie wieder unglücklich und sehnten sich nach der Sonne. Ganze Klasse. Neue Wörter sind: unglücklich und sehnen.

P: Was bedeutet »glücklich«? (boldog, tanultuk a levél-írásnál.)

Sch: Akkor az unglücklich boldogtalant jelent.

P: Sehr gut! Melyik a »-talan«? Kl: az »un«.

P: Hogyan hívjuk ezt a »talan«-t a magyarban? Fosztóképzőnek. Figyeljük meg a német és magyar nyelvbeli alkalmazását. Kl: A németben elül van, a magyarban hátul.

P: A másik új szó »sehnten sich«; mi az a »sich«? (Visszatérő névmás.) Helyes. Az ige azt jelenti, hogy »vágyakozni«. Wer könnte jetzt dieses Wort in seinen 3 Formen hersagen?

Sch 5: sich sehnen, -te sich, h sich gesehnt.

P: Gut hast du es gesagt. Übersetze den Satz Sch 3 und frage etwas.

Sch: (fordít, azután kérdez.) Wie waren die Weizenkörner? (A: unglücklich.) Was machten sie? (A: Sie sehnten sich...)

P: Schreibe die neuen Wörter auf Sch!

Hasonló módon dolgoztuk fel a többi mondatot is. Az olvasmány végétével átnéztük a táblára írt következő új szavakat:

das Freie; — zerstreuen, -te, h-t; — froh — dauern, -te, h ge-t; — aufwühlen, -te auf, h aufgewühlt — stachelig, — sich sehnen, -te sich, hat sich gesehnt.

Hibás volt a következő két szó: dauern, -te, h gedauerte; wühlen, -te, h geaufgewühlt.

P: Schauen wir jetzt die Wörter an, ob sie gut aufgeschrieben sind?

Sch: gedauerte, das »e« ist nicht gut; az ige 3. alakjában nincs »e«.

Kl: Die Wörter sind gut.

P: Ich sehe noch einen Fehler im Worte »geaufwühlt«.

Kl: Igen, a »ge« csak az igekötő után következik: »aufgewühlt. P: Gut, bessern wir die Fehler aus.

III. *Begyakorlás.* P: Bilden wir mit den neuen Wörtern Sätze. A gyermekek minden szóra csinálnak egy-egy mondatot. Ezek az olvasmány tartalmának megfelelőek, de a könyvtől függetlenek. Sőt ha valaki a könyv szavait idézi, azt leintik, mert nem önállóan csinálta a mondatot. Ilyenek voltak pl.: Der Sämann trug die Körner ins Freie. Er zerstreute sie. Die Körner waren froh stb. P: Jetzt bilden wir Fragen und Antworten! Ilyen módon végigszaladunk az olvasmányon s begyakoroljuk annak tartalmát.

IV. *Nyelvtan.* P: Jetzt schreiben wir! Nehmet die Hefte hervor. Zur Tafel geht N. Schreiben wir eine Frage und auch die Antwort darauf. Felírtuk a következő mondatokat:

Wohin trägt der Sämann die Körner?

Der Sämann trägt die Körner auf das Feld.

P: Keressük meg mind a két mondatban az alanyt és az állítmányt s húzzuk alá, amint szoktuk.

Sch: Alany: Der Sämann, állítmány: trägt.

P: Figyeljük meg a két mondatban az alany és állítmány elhelyezkedését.

Kl: A kérdésben elől van az állítmány s utána az alany. A feleletben pedig elől van az alany, utána az állítmány.

P: Számozzuk meg az alanyt és állítmányt. Az alany az egyes, az állítmány a kettes. Nos, ki emlékszik még rá, milyen az a szórend, ahol az alany megelőzi az állítmányt? Kl: Egyenes.

P: Das ist die gerade Wortfolge. Kl: Ismétli.

P: Ha pedig az állítmány van elől?

Kl: Akkor fordított a szórend.

P: Das ist die versetzte Wortfolge. (Ismétlik.) Bilden wir jetzt einige Fragen und Antworten? Suchen wir das Subjekt und Prädikat aus und betrachten wir die Wortfolge. A gyermekek kérdeznek, felelnek és megállapítják mondataik szórendjét.

P: Hausaufgabe wird die folgende sein: Bilden wir aus dem Lesestücke 3 Fragen und Antworten und bezeichnen wir die Wortfolge.

Klasse auf! Achtung! Abtreten!

Jármai Vilmos.